

**OSMAN TÜRKAY'IN EDEBÎ ESERLERİNDE
EVRENSELLİK VE İDEOLOJİK KAYNAKLARI**

**Universality And Ideologic Sources In
Osman Turkey's Literary Works**

Dr. Elmira MEMMEDOVA*

ÖZ

Kıbrıs doğumlu Osman Türkay (1927-2001) edebi eserlerinde makro ve mikro kozmosu ele alarak insanları evrenin dengesini korumak için barışa, uyuma seslemiştir. “Evrenin Düşünde Gezgin” kitabında Yeryuvarlığının Asya, Avrupa, Afrika, Amerika kıtalarını kalemiyle “gezen” şair çağdaş dönemin evrensel sorunlarını yansıtır. Çok gelişmiş, modern dünyamızı mitolojilerde bildirilen kaos yeniden beklemektedir. İnsanlar birbirine saldırıyor, yabancılaşıyor, manevi değerlerini kaybediyor, teknolojik gelişmeler insanoğlunun kendisine karşı çıkıyor ve bütün bunlar evrenimizin geleceği konusunda rahatsız olan Osman Türkay’ı kaygılandırıyor. Doğadaki ve insan ruhundaki kaosa karşı çıkmak için, hep bunun için yazdığını belirten ozanın edebi eserlerine yansıyan kaynaklar Türk mitolojisi, çağdaş evrenbilim ve Yunus Emre, Mevlana gibi Türk mutasavvıflarının hoşgörüsü, insanlara sevgi, saygı anlayışlarıdır. Osman Türkay yüreğinde bütün beşeriyete evrensel sevgi yaşatan bir Türk ozanıdır.

Anahtar Sözcükler: Osman Türkay, evrensellik, Mevlana, uzay, şiir, mitoloji

ABSTRACT

Osman Turkey born in Cyprus (1927-2001) appealed to micro and macro cosmos in his literary works. He invited all the people to peace and compromise in order to protect the universality. In his book called “Evrenin Dushunde Gezgin” (Wanderer in the Dream of Universe) the author reflects the universal problems of modern world by “walking” in the continents Asia, Europe, Africa and America with his pen. According to him the chaos found in the mythology is again awaiting for our highly developed modern world. People are attacking one another, becoming strangers, losing moral values, technological developments are becoming against the human beings. Osman Turkey who is anxious about the future of universe is worried about all these happenings. The author claims that he will always be against chaos which is inside nature and human spirit. All the sources used in Osman Turkey’s works reflect love, respect and kindness to humanity. These conceptions are main ideas in Turkic mythology, modern universal science and in the works of Turkic thinkers such as Yunus Emre, Mevlana. Osman Turkey is Turkic thinker whose heart was full of universal love to the mankind.

Keywords: Osman Turkey, Universality, Mevlana, Space, poetry, mythology

* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Doğubilimcilik Enstitüsü

“Ateşten bir ırmaktır akar denizlerime Mevlana”¹
(Osman TÜRKEY)

Kıbrıslı şair Osman Türkay 1927-2001 yılları arasında yaşamıştır. İki defa Nobel ödülüne aday gösterilen Türkay, 14 yaşından şiir yazmağa başlamış, yaratıcılığı boyunca Sembolizm ve modernist akımların etkisine uğramıştır. Yaratıcılığının ilk döneminde kişisel duygularını, sevgi yaşantılarını şiirlerine yansıtan şair, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı gibi Türk şairlerinden etkilenmiştir. O, 1951 yılında Türkiye'ye gelmiş, burada bulunduğu dönemde Farabi, Fuzuli, Yunus Emre, Mevlana gibi büyük şair ve düşünürlerin eserleriyle yakından tanışma olanağı edinmiştir. 1953 yılında eğitim almak için Londra'ya gitmiş ve Sn. Şevket Öznur'un yazdığı gibi, 1953 ile 1958 yılları Türkay'ın zihinsel, duygusal ve tinsel gelişim yılları olmuştur².

Bu dönemden sonra Osman Türkay'ın şiirlerinin konu ve biçiminde keskin değişme vardır. 1959 yılında yayınlanan “7 Telli” kitabı bunun ilk örneğidir. Bu kitabından sonra o, Uzay Çağı Şairi olarak vasıflanmıştır. Hint şairi Krishna Srinivas'a göre o, geleceğin şiirini yazmıştır³.

O. Türkay geleceğin şiirini yazan zaman insanlığı ilerde bekleyen sorunlara da değinmiş, geçmişin yanlışlarından sonuç çıkarmağa seslemiştir. Mesela, “Sodom-Gomorra” başlıklı şiirin konusu dinî kitaplardan alınmıştır. Lut Peygamber'in nasihatlerine uymayarak günah işlerle meşhur olan Sodom ve Gomorra şehirlerinin ahalisi mahvedilmiş ve kentten yalnız Peygamber kaçıp kurtulmuştur. Osman Türkay bu şiirinde yalnız mit dönemi insanların değil, uzay çağı insanının da günah emellerinden bahsetmiştir. Yeni insan soyu yaratmak için Yeryüzüne inen uzay adamlarının çabaları maalesef uğursuzlukla sonuçlanmıştır. Başka deyimle, Göklerin kamil insan yaratmak çabası alınmamıştır. İnsanın içindeki ihtiras ve şeytan onun ölümünü yaklaştırmıştır. Şair şöyle yazıyor:

Kızıl bir buluta büründü yeryüzüne düşen gölgeleri
Bastılar çölün kumuna, kulakları kendi gezegenlerinde
Bir yeni dünya yaratacaklardı, yeni insan soylarını
Lut gölünde buğudur kösnü
Bilim, insan usu, tutku, hınç, üstünlük duygusu

¹ Osman Türkay. *Seçme Şiirler (1950-1990)*. Ankara: Başbakanlık Matbaası, 1990, s. 76

² Şevket Öznur. *Uzay Çağı Ozanı Osman Türkay*. Lefkoşa: Gökada ve Osman Türkay Vakfı Yayınları, 2003, s. 20

³ Osman. Türkay, “Ozanlar Ozanı Krishna Srinivas ile Konuşma”, *Varlık*, Haziran, s: 861, 1979, s.11

Gelgeç isteklerde yıkımla şeytanca ışın⁴

Mitolojik kaynaklarda kaydedildiğine göre, din tarihinden belli olan bu olay bir zamanlar baş vermiş mutsuzluğun simgesidir. Türkay'ın bu motifi kullanmasında amacı gerçek dünyadaki günahları bir daha dikkate almak, yalnız bir şehri değil, bütün dünyamızı, evreni dehşetli ceza beklediğini söylemektir:

Bilimden hangi gizlerimizi saklayacağız
Neyi vereceğiz, vere vere neyiz kaldı
Eğer insansak, yakalanıp iki kısıkaç arasına
Durup erkekçe bir sabah tan atarken öleceğiz⁵

Kendisini uzay çağında Spartacus adlandıran O. Türkay'ın amacı yaşadığı zamanın şair kahramanı gibi beşeriyeti yuvarlandığı uyumsuzluktan, felaketlerden, kozmostan kaosa doğru devinmeden kurtarmaktır. Bu anlamda o, Yeryüzünün bütün insanlarını milli, ırkı fark koymadan birliğe, sevgiye, barışa, bir sözle, evrensel uygarlığı korumağa sesliyor. Başlığını eski Türk mitolojik destanından almış “Ergenekon” şiirinde onun bu dileği net bir şekilde yansımıştır:

Hep böyle mi geçecek tutsak yıllarımız güneş dizgesinde
... Bu turuncu alev ne ölü kıtalar ötesinde
Nevada çölünden Sibiryaya dek bulutlar mantar mantar
Belli ki Uzak Doğudan ta Uzak Batıya evrensel
Bir yeni Ergenekondayız⁶

Osman Türkay, çağdaş dönemde hava, su kirliliğine, dökülen kanlara, savaşımlara, yeryuvarlağımızda yaşamın artık çekilmez ve yararsız hale geldiğine değinerek başka gezegenlerden, sistemlerden duyulan sessizliği, ufuktaki boşluğu yürek acısıyla dinlemektedir. Bundan başka, çağdaş ilmin verdiği sınırlar dahilinde ancak Güneş dizgesini geze bilen Yerküresi insanının destanda denildiği gibi “mağaradan kurtulup” yabancı gezegenlerin varlıklarıyla bağlantı kura bilmemesinin de acısını bildirmektedir.

“Dört Yol Ağzında Uyanış” şiirinde Osman Türkay, denizlerinden savaş gemileri geçen dünyanın dört tarafını seyrederek dehşetli sonuçlarla karşılaşır:

Dört yol ağzında durdum: Dünya bugün bir başka
Bir harmonogram, bilim çağı ve mekanik uğultularla
Bir çığ gibi üstüme koptu Asya, Avrupa, Amerika⁷

⁴ Osman Türkay. *Seçme Şiirler (1950-1990)*. Ankara: Başbakanlık Matbaası, 1990, s. 106

⁵ Osman Türkay, a.g.e., 1990, s. 31

⁶ Osman Türkay. *Uyurgezer*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1969, s. 16-17

Şair çağdaş rahatsız dünyanı ve korku içinde ora bura kaçan insanları “Evrenin Düşünde Gezgin” şiirinde daha iyi bir şekilde yansıtmıştır. “Asya”, “Avrupa”, “Afrika”, “Amerika” adlı bölümlerden oluşan eserinde Türkay, eski ve yeni dünyanın doğum ve ölüm senfonisini bestelemiştir. Şiirin evvelinde kendisini Kıbrıs'ta doğmuş insanoğlu adlandıran, Türk ve Yunan'ı beşeri bütünlüğün bir bölümü, dünya ırklarının onun gerçek ailesi olduğunu belirten, karşılaştığı her bir insanı kardeşi olarak gören şair, kendisini XXI. asrın barış elçisi gibi tanıtır. Kıbrıs'ta doğsa da, milliyetçe Türk olsa da, kendisini evrensel bir bütünün parçası, tüm insanlığı en gerçek ailesi addediyor:

İster Hint'te, ister Çin'de, ister Maçın'de
Gördüğüm her insan benim kardeşim, kızkardeşim
Bir eskimoi bir Kızıl derili çıksa karşıma
Onlara sevgiden ve saygıdan
Daha üstün bir duygu ile açılır
Kalbimin olanca kapıları⁸

Osman Türkay yaratıcılığına özgü olan bu bakışın temelinde Türk tasavvuf şairlerinin, özellikle Mevlana'nın etkisi, onun “Gel, gel, ne olursan yine gel” düşüncesinin tesiri görünmektedir. Türkay'ın yaratıcılığı Yaratana ve onun bütün yarattıklarına sevgi ve hoşgörü duygularını aşıl原因an Türk mutasavvıf edebiyatının etkilerini taşımaktadır. Sn. Şekihanova Metanet Mevlana sevgisini incelediği zaman şöyle yazıyor: “Mevlana'daki sevginin kaynağı Allah'a olan sevgidir. Bu sevgi bütün derinliği ile tasavvufi (mistik) bilimle ulaşılan, atomdan yıldız kadar her şeyi kapsayan, her bir nesneyi ve herkesi kucaklayan ilâhî bir muhabbettir.”⁹ Aynı sevgiye, dünya görüşüne Osman Türkay yaratıcılığında da rastlıyoruz:

Ben insanoğlu insanım
Tüm evreni kucaklar
Geriliğe, bağnazlığa yumruk sıkın kollarım
Burada şimdi Hindistan'da
Ganj nasıl akıyorsa Hint Okyanusu'na
Ben de öyle gürül – gürül
Akıyorum yirmi birinci yüzyıl'da

⁷Osman Türkay, a.g.e. 1990, s. 97

⁸Şevket Öznur. *Uzay Çağı Ozanı Osman Türkay*. Lefkoşa: Gökada ve Osman Türkay Vakfı Yayınları, 2003, s. 264

⁹Metanet Şekihanova. “Sivilizasyonlar Diyalogunun Temeline Sulh ve Beraberlik “Taşları” Dökmeye Çağırın Sevgi Şairi (Mevlana Celaleddin Rumi)”. *Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Felsefe ve Siyasi Hukuki Tetkikatlar Enstitüsü, Mevlana Celaleddin Rumi'nin 800 Yıllık Yubileyine Hasrolunmuş Uluslararası Konferansın Materyalleri*. Bakü, 2006, s. 85

Barışın, kardeşliğin açık denizlerine¹⁰

Mevlana'nın dil, din, ırk farkı koyulmadan bütün insanlığa karşı yönelmiş sevgi ve hoşgörü anlayışı, evrensel sevgi görüşü Osman Türkay'ın da bütün yaratıcılığına özgüdür. Türkay da dünyadaki bütün insanları eşit sayıyor, evrensel barışa sesliyor. Beşer evladını gelecek felaketlerden uyarmak için bazen mitolojiye başvurarak önlem almağa çağırıyor.

“Asya” şiirinin dördüncü bölümünde Hint mitolojisine dayanarak “Veda”ları bize gelen kıvılcımlarda ilk kainat yolcuları adlandıran şair, çağdaş yer insanların bütün düzeylerde değişmesinin gerekliliğini diyor. Eğer insan kendisini ıslah etmezse, sonu gelecektir:

Yenilenmezse, kendi kendini yeni ölçülerde
Bir kez daha yaratmazsa eğer ölecek
Kuzeyle güneyi ayıran uçurumda
Artık ne Vedalar, ne Radalar
Bir savaş boğaz boğaza¹¹

Şiirin “Afrika” bölümünde Mısır mitlerine müracaat edilmiştir. Özellikle de, Osiris ve Set’le ilgili motifler yer almaktadır. K. Srinivas’a göre çağdaş dünyada emperyalizme, sömürgeciliğe karşı verilen çatışma bu iki Allah arasındaki savaşta İyilikle Kötülüğün, ilerleme ve gerilemenin mübarezesidir. Eserin “Amerika” bölümünde ise uzay çağının insanoğluna verdikleri ve aldıkları tartışılıyor. Daha sonra dördüncü nükleer savaş sonucunda yeryuvarlağındaki yangından, Prometheus’un intihar etmesinden yazıyor.

“Avrupa” bölümünde de Osman Türkay, çağdaş dönemin evrensel sorunlarını yansıtıyor. Çok gelişmiş, modern dünyamızı mitolojilerde bildirilen kaos yeniden beklemektedir. İnsanlar birbirine saldırıyor, yabancılaşıyor, manevi değerlerini kaybediyor, teknolojik gelişmeler insanoğlunun kendisine karşı çıkıyor ve bütün bunlar evrenimizin geleceği konusunda rahatsız olan Osman Türkay’ı kaygılandırıyor. Şaire göre beton ormanları arasında yaşayan Avrupa insanları robotlaşmağa doğru gitmekle birçok insani değerleri yitirmişlerdir:

Çelik gövdeler gibi plastik ve madensel yürekte
Sinirleri tel tel gerilen insan
Bulantı, silah, ateş yüklü toprak ve deniz
Ömrü uzatmak demek ölümü uzatmaktır
İşte ölüyoruz yanarak kendi uslarımızın kazanlarında¹²

¹⁰ Şevket Öznur, a.g.e. 2003, s. 265

¹¹ Osman Türkay. *Evrenin Düşünde Gezgin*. İstanbul: Asya Matbaası, 1971, s. 142

Londra, Paris, Roma, Atina gibi şehirlerden çeşitli manzaralar tasvir eden şair sonda bütün Avrupa için cehennem zillerini seslendirmektedir. Şair söyleşilerinden birinde şöyle söylüyor: “Evrenin Düşünde Gezgin” kitabımda yayınlanan “Avrupa” başlıklı uzun şiirimin sonunda yer alan “Yazıtları” dünyanın mezar taşı kitabeleri olarak yazmıştım. Dünya uzak olmayan bir gelecekte tufanla değil, yangınla batacaktır eğer başıboş felakete gitmekte olan gemiyi, yada treni kontrol edemezsek.”¹³

Şair çağdaş dünyanın sorunlarının kökünü aynı zamanda bilimde, Einstein, Freud, Marx gibi filozofların talimlerinde arıyor. Özellikle, Freudizmin maneviyatlarda açtığı boşluk çağdaş insanın bütün değerlerini öldürmüş ve depresyonlar, intiharlar dünyamızı kaplamıştır. “Çağdaş İnsan Üstüne Çeşitlemeler” şiirinde yad bir gezegenli ile konuşan şair, ondan insanlar arasında kardeşlik, dostluk, sevgi konusunda sordukta sükûttan başka hiçbir şey duymuyor ve yazıyor:

Bu bir evren diliydi, duyduğumu
Annem konuşsaydı, bu kadar anlamazdım
Aradım o sözlerde sizi, siz neredesiniz yeni çağ insanları?
Sevgi nerede, yürek tellerine vuran çelik duyarlık?
Ben sustum, gökyüzü çınladı sessizliğinden...¹⁴

Yaratıcılığının ilk döneminde aşk şiirleri yazan Türkay, sonradan bütün beşeriyete, hatta diğer kainatlardaki varlıklara, yani kendisinin farz ettiği varlıklara evrensel sevgi beslemiştir. Doğadaki ve insan ruhundaki kaosa karşı çıkmak için, hep bunun için yazdığını belirten ozanın edebi eserlerine yansıyan kaynaklar Türk mitolojisi, çağdaş evrenbilim ve Yunus Emre, Mevlana gibi Türk mutasavvıflarının hoşgörüsü, insanlara sevgi, saygı anlayışlarıdır. Osman Türkay yüreğinde bütün beşeriyete karşı evrensel sevgi yaşatan bir Türk ozanıdır. Prof. Dr. Arthur J. Arberry'nin Mevlana için söylemiştir: “Mevlana, yeddi yüz yıl evvel dünyayı büyük bir kargaşalıktan kurtarmıştır. Günümüzde Avrupa'yı kurtaracak tek şey de onun eserleridir.”¹⁵

Osman Türkay da bir Uzay Çağı Şairi ve Mevlana devamcısı olarak bütün yaratıcılığı boyunca evrensel sorunlara değinmiş, dünyayı kurtarmak için çalışmış, bu amaçla eserler vermiştir.

¹² Osman Türkay. *Seçme Şiirler (1950-1990)*. Ankara: Başbakanlık Matbaası, 1990, s. 145

¹³ Osman Türkay. “Ben Cennette Doğdum Fakat Cehennemde Yaşadım”, *Toplumun Sesi*, 1993, s. 32

¹⁴ Osman Türkay. *Kıyamet günü Gözlemcileri*. İstanbul: Asya Matbaası, 1975, s. 20

¹⁵ Nuri Şimşekler. “Mevlana, İslam ve Dünya Barışı”. *Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Felsefe ve Siyasi Hukuki Tetkikatlar Enstitüsü, Mevlana Celaleddin Rumi'nin 800 Yıllık Yubileyine Hasrolunmuş Uluslararası Konferansın Materyalleri*. Bakü, 2006, s. 179

KAYNAKÇA:

- ŞEKİHANOVA Metanet. Sivilizasiyalar Diyalogunun Temeline Sulh ve Beraberlik “Taşları” Dökmeye Çağırın Sevgi Şairi (Mevlana Celaleddin Rumi). Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Felsefe ve Siyasi Hukuki Tetkikatlar Enstitüsü, Mevlana Celaleddin Rumi'nin 800 Yıllık Yubileyine Hasrolunmuş Uluslararası Konferansın Materyalları. Bakü , 2006, s. 84-87
- ŞİMŞEKLER Nuri..Mevlana, İslam ve Dünya Barışı. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Felsefe ve Siyasi Hukuki Tetkikatlar Enstitüsü, Mevlana Celaleddin Rumi'nin 800 Yıllık Yubileyine Hasrolunmuş Uluslararası Konferansın Materyalleri. Bakü, 2006, s. 174-182
- ÖZNUR Şevket. Osman Türkay. İlk Şiirleri Üzerine Bir Araştırma. Lefkoşa, Gökada Yayınları, 2002
- ÖZNUR Şevket. Uzay Çağı Ozanı Osman TÜRKEY. Lefkoşa, Gökada ve Osman Türkay Vakfı Yayınları, 2003
- TÜRKEY Osman. Uyurgezer, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 1969
- TÜRKEY Osman. Evrenin Düşünde Gezgin. İstanbul, Asya Matbaası, 1971
- TÜRKEY Osman. Kıyamet Günü Gözlemcileri. İstanbul, Asya Matbaası, 1975
- TÜRKEY Osman. Ozanlar Ozanı Krishna Srinivas ile Konuşma. Varlık, 1979, Haziran, sayı: 861, s. 11
- TÜRKEY Osman. Seçme Şiirler (1950-1990). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990
- TÜRKEY Osman. Ben Cennette Doğdum Fakat Cehennemde Yaşadım. Toplumun Sesi Dergisi, 1993, sayı: 173-174, s. 26-32